

UMOWA STOWARZYSZENIOWA MIĘDZY UNIĄ EUROPEJSKĄ A UKRAINĄ JAKO WYZWANIE DLA POLSKI

Liana Hurska-Kowalczyk

Instytut Politologii i Europeistyki, Uniwersytet Szczeciński

e-mail: gliana@op.pl

Streszczenie: W artykule podjęto kwestię zaangażowania Polski w proces integracji Ukrainy z Unią Europejską. Polska i Szwecja zainicjowały Partnerstwo Wschodnie, którego celem było przybliżyć Ukrainę do UE. Z kolei na drodze do podpisania umowy stowarzyszeniowej między Unią a Ukrainą pojawiło się wiele barier. Polska stała się krajem, który wspiera Ukraińców w ich aspiracjach europejskich i pomaga pokonywać przeszkody na drodze integracji Ukrainy z UE.

Słowa kluczowe: umowa stowarzyszeniowa, Ukraina, Unia Europejska, Polska, Partnerstwo Wschodnie

WSTĘP

Umowa stowarzyszeniowa między Unią Europejską (UE) a Ukrainą jest układem mającym regulować ich wzajemne stosunki. Umowa ma całkowicie zastąpić Porozumienie o partnerstwie i współpracy, które zostało zawarte pomiędzy Ukrainą a UE w 1994 roku i weszło w życie 1 marca 1998. Nieoficjalne konsultacje w sprawie nowej umowy między UE a Ukrainą ruszyły jeszcze w maju 2006 roku. Z kolei oficjalne negocjacje rozpoczęły się 5 marca 2007 roku [Прец-пеліз]. Na początku rozmów władze ukraińskie uważały, że powinna to być umowa o stowarzyszeniu z UE, zawierająca klarowną perspektywę członkostwa Ukrainy w UE [Кисельова]. Polska, która konsekwentnie popierała intensyfikację „stosunków na linii Bruksela–Kijów” [Osińska 2009], lobbowała w UE o zamieszczenie w nowej umowie punktu dotyczącego perspektywy członkostwa Ukrainy. Ostateczna nazwa umowy została uzgodniona 22 lipca 2008 roku w Brukseli przez ministrów spraw zagranicznych państw członkowskich UE podczas posiedzenia Rady UE. Z kolei podczas XII szczytu Ukraina–UE w Paryżu 9 września 2008 roku zatwierdzono nazwę: umowa o stowarzyszeniu. Umowa stowarzyszeniowa między Unią

Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Ukrainą, z drugiej strony, została parafowana w Brukseli 30 marca 2012 roku¹. Integralną częścią umowy jest ustanowienie pełnej i pogłębionej strefy wolnego handlu między Ukrainą a UE (*Deep and Comprehensive Free Trade Agreement*), zakładająca nie tylko liberalizację taryf, ale również stopniowe otwieranie rynków na przepływ towarów, kapitału i przedsiębiorczości. Umowa obejmuje także współpracę w wymiarze sprawiedliwości, wolności i bezpieczeństwa. Nie przewiduje jednak „perspektywy unijnej”, czyli obietnicy przystąpienia w przyszłości Ukrainy do Unii [Staszczuk 2013]. Polityczna część umowy została podpisana 21 marca 2014 roku. Z kolei 27 czerwca tegoż roku odbyło się podpisanie całości umowy między UE a Ukrainą. Następnie 16 września 2014 roku jednocześnie dokonano ratyfikacji umowy stowarzyszeniowej w Radzie Najwyższej Ukrainy oraz w Parlamencie Europejskim. Od 1 listopada 2014 roku rozpoczęto tymczasowe stosowanie układu o stowarzyszeniu w części dotyczącej: bezpieczeństwa, wymiaru sprawiedliwości itp. Dla pełnego wejścia w życie umowy konieczna jest jeszcze ratyfikacja przez wszystkie państwa członkowskie UE.

Polska niezmiennie wspiera Ukrainę w jej aspiracjach wobec integracji z UE. W artykule podniesiono kwestię zaangażowania Polski w trudnym procesie przygotowania umowy stowarzyszeniowej między UE a Ukrainą. W analizie problemu zastosowano metody genetyczno-historyczną oraz instytucjonalno-prawną.

STANOWISKO POLSKI WOBEC INTEGRACJI UKRAINY Z UE PO „POMARAŃCZOWEJ REWOLUCJI”

Podczas „pomarańczowej rewolucji” w listopadzie i grudniu 2004 roku Polska zaangażowała się w wydarzenia społeczno-polityczne na Ukrainie, popierając opozycję antyprezydencką, która zapowiadała reformy demokratyczne. Można zgodzić się z Tadeuszem Iwańskim, że podczas „pomarańczowej rewolucji” i tuż po niej w polityce zagranicznej Polski dominowało romantyczno-optimistyczne podejście do kwestii integracji Ukrainy z UE [Іванський]. Ekipa tzw. pomarańczowych, która objęła rządy na Ukrainie w 2005 roku, zadeklarowała intensyfikację integracji z Unią Europejską [Kost 2012]. Prezydent Wiktor Juszczenko, który objął stanowisko w wyniku powtórki drugiej tury wyborów prezydenckich (było to możliwe dzięki „pomarańczowej rewolucji”), niejednokrotnie podkreślał, że przyszłością dla Ukrainy jest UE. Podczas inauguracji swojej prezydentury 23 stycznia 2005 roku W. Juszczenko powiedział: „Nasze miejsce – w Unii Europejskiej. Mój cel – Ukraina w Europie Zjednoczonej” [Промова]. W programie

¹ Był to techniczny etap potwierdzający autentyczność wynegocjowanego tekstu, co stanowczo podkreślili eksperci Komisji Europejskiej.

rządu „pomarańczowych”² na czele z Julią Tymoszenką, powołanego w lutym 2005 roku, stwierdzono, że „integracja europejska stanie się priorytetem działalności międzynarodowej rządu, rząd przejdzie od deklaracji do konkretnych działań, które doprowadzą stosunki z UE do poziomu o perspektywie członkostwa” [Урядовий]. Polska wyraziła wówczas poparcie dla aspiracji eurointegracyjnych Ukrainy, promując jej „perspektywę unijną” – perspektywę członkostwa w UE. Rządy „pomarańczowych” nie zrealizowały jednak reform, które przybliżałyby Ukrainę do standardów Unii Europejskiej, natomiast doprowadziły kraj do destabilizacji politycznej, gospodarczej (w dużym stopniu dzięki permanentnym walkom między liderami „pomarańczowej rewolucji” – J. Tymoszenko a W. Juszczenko).

30 września 2007 roku na Ukrainie odbyły się przedterminowe wybory parlamentarne, w wyniku których rządy znów objęła ekipa „pomarańczowych”. Koalicję parlamentarną utworzyły: Nasza Ukraina – Ludowa Samoobrona – blok partii związany z ówczesnym prezydentem W. Juszczenko oraz Blok Julii Tymoszenko. Prezydent wraz z parlamentem powołali rząd na czele z J. Tymoszenko. Zdaniem Andrzeja Szeptyckiego w Polsce jeszcze wyrażano „nadzieję, że zmiany polityczne na Ukrainie pozwolą na przyspieszenie polityki reform i zacieśnienie stosunków Ukrainy z instytucjami zachodnimi” [Szeptycki 2009]. W Polsce tegoż roku również zmieniła się sytuacja polityczna, gdyż w wyniku przedterminowych wyborów parlamentarnych, które odbyły się 21 października 2007 roku, powołano koalicyjny gabinet Platformy Obywatelskiej (PO) oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) na czele z premierem Donaldem Tuskiem (liderem PO).

Premier D. Tusk w swoim exposé z listopada 2007 roku podkreślił, że „Polska ma uzasadnioną ambicję współkształtować wymiar wschodni Unii Europejskiej” [Tekst exposé]. Szef rządu powiedział, że na przyszłość zarówno Polski, jak i całej Europy pozytywny wpływ będzie miało „poszerzenie obszarów bezpieczeństwa, współpracy i demokracji” we wschodnim kierunku. W związku z tym, zdaniem prezesa Rady Ministrów, szczególną uwagę należało poświęcić relacjom Polski z Ukrainą, Rosją, a także sytuacji na Białorusi [Tekst exposé]. W swoim exposé premier zaznaczył, że Polska niezmiennie będzie wspierać „prozachodnie aspiracje Ukrainy, artykułowane przez każdy demokratycznie wyłoniony rząd tego kraju”, gdyż „przyszłość Ukrainy powinna być kluczowym elementem wymiaru wschodniego i polityki sąsiedztwa Unii Europejskiej” [Tekst exposé]. Prezydent Lech Kaczyński wyraził zgodność ze stanowiskiem premiera w sprawie poparcia przez Polskę integracji Ukrainy z Unią Europejską [Kołatek 2009].

Polityka władz ukraińskich po „pomarańczowej rewolucji”, a także zmiana rządu w Polsce w 2007 roku przesądziły o zmianie polityki zagranicznej RP wobec Ukrainy. Nowo powstały rząd RP zaczął brać pod uwagę to, iż elity rządzące na Ukrainie nie walczą z korupcją oraz z innymi patologiami właściwymi państwu postkomunistycznym. W polityce zagranicznej Polski wobec Ukrainy dominu-

² W skład rządu weszli przedstawiciele partii oraz ugrupowań popierających w kampanii prezydenckiej 2004 roku W. Juszczenkę.

jące stawało się powoli podejście pragmatyczno-realistyczne [Іванський, Baluk 2012], którego zwolennicy uznali, że Polska nie może prowadzić samodzielnej polityki wschodniej, gdyż przede wszystkim musi brać pod uwagę stanowisko w tym zakresie Unii Europejskiej i uważać na czynnik Federacji Rosyjskiej, uznającej Ukrainę za strefę swoich wpływów [Szeptycki 2013]. Przedstawiając założenia polityki Polski wobec Ukrainy w maju 2008 roku, minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski zaznaczył, że o członkostwie Ukrainy w „instytucjach świata zachodniego” zadecyduje gotowość władz Ukrainy do przeprowadzenia niezbędnych do tego reform [Informacja ministra 2008].

W roku 2009 zaczęło narastać rozczarowanie Ukrainą [Adamski 2010]. Polscy politycy zaczęli rozumieć, że „pomarańczowi” nie zamierzają przeprowadzać reform gospodarczych, ustanawiać praworządności [Adamski 2010]. Natomiast zaostrzały się walki między prezydentem W. Juszczenką a premierem J. Tymoszenko, na co jeszcze w 2008 roku nałożył się ostry kryzys gospodarczy. Polska postanowiła zamiast bardzo odległego i nieokreślonego ewentualnego przystąpienia Ukrainy do UE skupić się na konkretnych kwestiach, takich jak: wsparcie Ukrainy w negocjacjach o umowie stowarzyszeniowej z UE i utworzenie strefy wolnego handlu Ukrainy z Unią, promowanie Partnerstwa Wschodniego [Adamski 2010]. 13 lutego 2009 roku R. Sikorski przedstawił w Sejmie cele polityki Polski w Unii Europejskiej. Podkreślił ponownie, że Polska jest patronem i promotorem polityki wschodniej UE. Zaznaczył, że dla Polski jest ważne wdrażanie Partnerstwa Wschodniego, a także poparcie Ukrainy w jej integracji z UE [Informacja ministra 2009].

Prezydent Lech Kaczyński również niejednokrotnie podkreślał, że Ukraina jest ważnym partnerem Polski. Uważał on pracę władz Polski w kierunku wschodnim za ważne osiągnięcie swojej prezydentury [Szeptycki 2009].

PARTNERSTWO WSCHODNIE A UMOWA STOWARZYSZENIOWA

Wśród szczególnych inicjatyw dotyczących integracji Ukrainy z UE należy wymienić Partnerstwo Wschodnie. Ideę Partnerstwa przedstawili w Brukseli 26 maja 2008 r. minister spraw zagranicznych Polski R. Sikorski i minister spraw zagranicznych Szwecji Carl Bildt. Ministrowie zaprezentowali wspólny dokument pod tytułem „Partnerstwo Wschodnie Unii Europejskiej”. Partnerstwo Wschodnie dotyczy współpracy UE z Ukrainą, Gruzją, Azerbejdżanem, Armenią, Mołdową oraz w ograniczonym zakresie z Białorusią [Kowal 2014]. W latach 2008–2009 Polska przeprowadziła konsultacje z Niemcami, państwami bałtyckimi, w największym zakresie z państwami Grupy Wyszehradzkiej w sprawie realizacji Partnerstwa Wschodniego [Wojna 2010], a także z innymi państwami UE. 20 czerwca 2008 roku Rada Europejska zaakceptowała ten projekt i zwróciła się do Komisji Europejskiej (KE) o zaproponowanie zasad Partnerstwa. 3 grudnia 2008 roku KE wydała komunikat Partnerstwo Wschodnie, w którym przedstawiła szczegółowy

projekt „będący rozwinięciem inicjatywy polsko-szwedzkiej” [Kołatek 2009]. Głównym założeniem projektu było uściślenie współpracy między UE a sześciu powyżej wymienionymi państwami, wykraczającej poza ramy Europejskiej Polityki Sąsiedztwa [Communications 2008]. W komunikacie podkreślono, że „partnerstwo [...] powinno stanowić trwały sygnał polityczny solidarności UE oraz wymiernego wsparcia dla prowadzonych w tych państwach demokratycznych reform o charakterze rynkowym, a także dla konsolidacji ich państwowości oraz integralności terytorialnej” [Communications 2008]. Zaznaczono też, że ważne jest zróżnicowanie w podejściu do każdego państwa partnera (powinno ono zależeć od skuteczności reform przeprowadzanych przez państwa objęte programem). Wspomniano również o perspektywie stowarzyszenia politycznego i integracji gospodarczej z państwami, których dotyczy Partnerstwo Wschodnie, a także o stopniowym łagodzeniu reżimu wizowego. Partnerstwo Wschodnie nie przewidywało jednak „unijnej perspektywy” dla tych państw [Communications 2008]. Rada UE 19–20 marca 2009 roku zatwierdziła wyżej wymieniony komunikat KE wraz z inicjatywą Partnerstwa Wschodniego. Program Partnerstwa został uruchomiony podczas praskiego szczytu Partnerstwa Wschodniego 7 maja 2009 roku. We Wspólnej deklaracji praskiego szczytu Partnerstwa Wschodniego znalazło się sformułowanie, że „głównym celem Partnerstwa Wschodniego jest stworzenie warunków koniecznych do przyspieszenia politycznego stowarzyszenia i dalszej gospodarczej integracji między Unią Europejską a zainteresowanymi państwami partnerskimi” [Wspólna deklaracja]. W związku z tym UE będzie „dążyć do wspierania reform politycznych i społeczno-ekonomicznych państw partnerskich” [Wspólna deklaracja]. W deklaracji wymieniono następujące płaszczyzny współpracy UE z państwami objętymi Partnerstwem Wschodnim: utworzenie strefy wolnego handlu oraz liberalizacja ruchu wizowego w długoterminowej perspektywie; rozwój instytucji administracyjnych państw partnerów UE; zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego; stworzenie bliższych więzi między samymi państwami partnerskimi [Wspólna deklaracja]. Partnerstwo Wschodnie, zatem, miało dodać „rozmachu ekonomicznemu, społecznemu i regionalnemu rozwojowi państw partnerskich” [Wspólna deklaracja], przyczynić się do intensyfikacji współpracy między państwami sąsiadami UE objętymi programem Partnerstwa Wschodniego [Sydun 2010]. Program ten jest finansowany przede wszystkim z Europejskiego Instrumentu Partnerstwa i Sąsiedztwa. W ramach Partnerstwa Wschodniego KE podjęła się wielu określonych inicjatyw: program zintegrowanego zarządzania granicami; ułatwienia dla małych i średnich przedsiębiorstw; regionalne rynki energii elektrycznej; odnawialne źródła energii i efektywność energetyczna; zarządzanie środowiskowe; zapobieganie i przygotowanie na katastrofy naturalne [UE: jakie Partnerstwo].

Władze ukraińskie początkowo obawiały się, iż Partnerstwo Wschodnie może zastąpić perspektywę członkostwa w UE. Elity rządzące Ukrainy postulowały także wykreowanie co najmniej dwóch polityk sąsiedztwa – jednej dla krajów aspirujących do uzyskania członkostwa w UE, drugiej zaś dla sąsiadów Europy.

Nie dało się jednak tego osiągnąć, co jeszcze zwiększyło dystans władz Ukrainy do Partnerstwa. Polskim dyplomatom udało się jednak pokonać niechęć władz ukraińskich do Partnerstwa, przekonać, że jego realizacja może przybliżyć Ukrainę do UE [Szeptycki 2010].

W maju 2010 roku w rocznicę uruchomienia Partnerstwa Polska i Hiszpania, sprawująca prezydencję w UE, zorganizowały w Sopocie nieoficjalne posiedzenie z udziałem ministrów spraw zagranicznych państw UE i państw objętych Partnerstwem Wschodnim, a także komisarza ds. rozszerzenia UE i Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Podjęto następujące kwestie: praktyczna implementacja Partnerstwa; harmonogram i metody realizacji kolejnych inicjatyw oraz zasady ich finansowania. Z kolei 3 maja 2011 roku po raz pierwszy zwołano Euronest – Zgromadzenie Parlamentarne z udziałem członków Parlamentu Europejskiego oraz parlamentarzystów krajów beneficjentów Partnerstwa (z wyjątkiem przedstawicieli Białorusi, którzy nie brali w nim udziału). Podczas posiedzenia zatwierdzono procedury funkcjonowania Partnerstwa Wschodniego, a także uzgodniono, że posiedzenia Euronestu będą odbywać się raz w roku, po kolei w państwach członkowskich oraz w jednej z siedzib Parlamentu Europejskiego (PE). Powołano cztery komitety robocze: polityka, prawa człowieka i demokracja; sprawy ekonomiczne, prawne i polityczne zbliżenia z UE; bezpieczeństwo energetyczne; kultura, edukacja i społeczeństwo [Prezydencja UE].

Od lipca do grudnia 2011 roku Polska sprawowała Prezydencję w Unii Europejskiej – przewodniczyła posiedzeniom Rady UE. W przyjętym 31 maja 2011 roku przez Radę Ministrów RP Programie prezydencji Polski w Radzie UE Partnerstwo Wschodnie zaliczono do priorytetów polskiego przewodnictwa w UE [Program polskiej prezydencji].

W trakcie polskiej prezydencji 29–30 września 2011 roku w Warszawie odbył się Drugi szczyt Partnerstwa Wschodniego, w którym wzięły udział delegacje 32 państw – członków Unii oraz państw objętych Partnerstwem (oprócz Białorusi) i wyżsi urzędnicy instytucji UE. W trakcie szczytu uchwalono Wspólną deklarację szczytu Partnerstwa Wschodniego, przewidującą realizację trzech celów: kontynuacja lub rozpoczęcie negocjacji w sprawie zawarcia z państwami Partnerstwa umów stowarzyszeniowych wraz z przepisami o utworzeniu stref wolnego handlu; współfinansowanie udziału państw beneficjentów Partnerstwa w agencjach i programach UE; zacieśnienie współpracy w zakresie energetyki [Wspólna deklaracja 2011]. W okresie polskiej prezydencji przewidywano również zakończenie negocjacji w sprawie zawarcia umowy stowarzyszeniowej między UE a Ukrainą. Faktycznie umowa ta została wynegocjowana, nie doszło jednak do jej parafowania. Czynnikiem szczególnie utrudniającym proces parafowanie umowy było skazanie przez sąd byłej premier J. Tymoszenko. Z punktu widzenia Unii proces J. Tymoszenko był przede wszystkim sprawą polityczną, przypadkiem wybiórczego stosowania prawa.

WYBIÓRCZE STOSOWANIE PRAWA NA UKRAINIE JAKO PRZESZKODA NA DRODZE PODPISANIA UMOWY STOWARZYSZENIOWEJ

W roku 2010 wybory prezydenckie na Ukrainie wygrał Wiktor Janukowycz, główny rywal W. Juszczenki w wyborach prezydenckich z 2004 roku. Polska polityka zagraniczna oparta na dużych oczekiwaniach wobec Ukrainy zakończyła się w znacznej mierze fiaskiem [Szeptycki 2010]. Po wyborach prezydenckich Rada Najwyższa wyraziła wotum nieufności dla rządu J. Tymoszenko, zdymisjonowała go. Rozpoczęła się kampania prześladowania głównych działaczy opozycji. Począwszy od maja 2010 roku, wobec J. Tymoszenko i niektórych przedstawicieli jej zaplecza, zwłaszcza ministrów jej rządu, wszczęto postępowania karne. 5 sierpnia 2011 J. Tymoszenko została aresztowana, a 11 października 2011 roku sąd peczerski w Kijowie skazał ją na podstawie zarzutu o nadużycie stanowiska przy zawieraniu umów gazowych z Rosją w 2009 roku, z mocy art. 365 pkt 3 Kodeksu Karnego Ukrainy, na 7 lat więzienia i zakaz obejmowania stanowisk w organach władzy państwowej przez 3 lata [Випок].

Należy podkreślić, że w 2011 roku doszło do istotnego ochłodzenia stosunków między Ukrainą a UE, w tym z powodu niejednoznacznego wyroku na J. Tymoszenko. Dyplomaci unijni podkreślali, że obawy UE co do stanu demokracji i przestrzegania zasad państwa prawa na Ukrainie wychodzą poza przypadek J. Tymoszenko. Podczas szczytu UE–Ukraina w Kijowie 19 grudnia 2011 roku przewodniczący Rady Europejskiej Herman Van Rompuy zaznaczył, że podpisanie umowy stowarzyszeniowej z Ukrainą „będzie uzależnione od okoliczności politycznych” [Malinowski].

W wyniku wyborów prezydenckich w Polsce w 2010 roku urząd głowy państwa objął Bronisław Komorowski, który również konsekwentnie popierał Ukrainę na drodze integracji z UE. W efekcie październikowych wyborów parlamentarnych 2011 roku w Polsce nie doszło do alternacji władzy, premierem koalicyjnego rządu PO–PSL ponownie został D. Tusk. Kontynuowano nadal pragmatyczną politykę wobec Ukrainy. Władze Polski niejednokrotnie podkreślały, że represje wobec opozycji są istotną przeszkodą na drodze integracji Ukrainy z Unią Europejską. 29 października 2012 roku Polskie MSZ w swoim oświadczeniu dotyczącym wyborów parlamentarnych 2012 roku wyraziło oczekiwanie, że władze ukraińskie zrealizują konieczne reformy systemowe; szczególnie reformy wymiaru sprawiedliwości, przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności, które zbliżą Ukrainę do standardów unijnych [MSZ: wybory].

10 grudnia 2012 roku Rada UE sprecyzowała warunki, którym powinna sprostać Ukraina, aby kontynuować negocjacje dotyczące podpisania i ratyfikacji umowy. W uchwale Rady UE zaznaczono, że oczekuje ona, iż „organy Ukrainy bezzwłocznie usuną przypadki prześladowań umotywowanych politycznie, a także zrealizują reformę systemu sądownictwa” [Council of the European Union 2012]. Podkreślono również ważność zobowiązań władz Ukrainy dotyczących realizacji wszystkich decyzji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC),

a także rekomendacji Rady Europy dotyczących warunków utrzymania i usług medycznych świadczonych osobom, które znajdują się w więzieniu [Council of the European Union 2012].

Uczestniczący w spotkaniu unijnych szefów dyplomacji w Luksemburgu 24 czerwca 2013 roku polski minister spraw zagranicznych R. Sikorski stwierdził, że podpisanie umowy stowarzyszeniowej między UE a Ukrainą na szczycie Partnerstwa Wschodniego w Wilnie w listopadzie 2013 roku jest zagrożone [Pieńkowski] i będzie zależało od tego, czy Ukraina spełni wymogi stawiane przez UE. Natomiast podczas spotkania z prezydentami państw Grupy Wyszehradzkiej w Wiśle w lipcu 2013 roku prezydent Ukrainy W. Janukowycz po raz kolejny zapewnił, że Ukraina chce zrealizować warunki wytyczone przez Unię.

KRYZYS SPOŁECZNO-POLITYCZNY NA UKRAINIE A UMOWA STOWARZYSZENIOWA

Gabinet Ministrów Ukrainy na czele z Mykołą Azarowem 21 listopada 2013 roku podjął decyzję o zawieszeniu procesu zawarcia umowy stowarzyszeniowej między Ukrainą a Unią Europejską [Розпорядження]. Do podpisania umowy miało dojść podczas szczytu Partnerstwa Wschodniego UE 28–29 listopada 2013 roku w Wilnie. Głównym uzasadnieniem decyzji rządu była konieczność przywrócenia pełnego obrotu towarowego pomiędzy Ukrainą a Federacją Rosyjską. Rosja w miarę zbliżania się terminu podpisania umowy blokowała import wielu ukraińskich produktów.

Należy podkreślić, że Rosja traktuje proces integracji Ukrainy z UE w kategoriach zagrożenia dla własnych interesów; uważa, że Ukraina należy wyłącznie do jej strefy wpływów. Federacja Rosyjska czyniła wysiłki, by Ukraina przystąpiła do Unii Celnej – unii gospodarczej wprowadzonej 1 lipca 2011 roku z udziałem Rosji, Białorusi i Kazachstanu, aspirującej do roli alternatywy, a nawet rywala dla UE. Z kolei 29 maja 2014 roku na podstawie Unii Celnej utworzono Euroazjatycką Unię Gospodarczą. 3 czerwca 2013 roku władze Ukrainy i Eurazjatycka Komisja Gospodarcza (stały, ponadnarodowy organ wykonawczy Unii Celnej Rosji, Białorusi i Kazachstanu) podpisały memorandum o pogłębieniu współpracy [Memorandum], co stanowi zapowiedź uzyskania przez Ukrainę statusu obserwatora w sterowanej przez Federację Rosyjską Unii Celnej. Ówczesne władze Ukrainy uważały, że współpraca z Unią Celną na zasadach obserwatora nie zaszkodzi w podpisaniu umowy stowarzyszeniowej z UE. W swoim corocznym orędziu do Rady Najwyższej Ukrainy za 2013 rok prezydent W. Janukowycz oświadczył, że dążenie Ukrainy do integracji z UE nadal pozostaje kluczowym kierunkiem polityki zagranicznej państwa, także ukraińskie elity rządzące są zainteresowane rozwojem relacji z Rosją [Про внутрішнє]. Z kolei najwyżsi przedstawiciele UE ostrzegli Ukrainę, że współpraca z Unią Celną nie może być sprzeczna ze zobowiązaniami Ukrainy, które wynikają z umowy stowarzyszeniowej z UE, w tym dotyczącymi strefy wolnego

handlu [Pieńkowski Ukraina]. Komisarz UE ds. rozszerzenia Stefan Fuele stwierdził, że UE nie może podpisywać umowy stowarzyszeniowej z państwem, które pozbyłoby się części niepodległości, a przynależność do Unii Celnej odbiera jej członkom suwerenność w zakresie polityki zagranicznej i handlowej [Krawczyk].

Federacji Rosyjskiej, poprzez wywarcie presji na Ukrainę, udało się na pewien czas powstrzymać proces jej integracji z UE. Ze względu na katastrofalną sytuację w gospodarce Ukrainy szczególnie skuteczne okazało się oddziaływanie na jej politykę zagraniczną środkami ekonomicznymi. Po decyzji rządu Ukrainy o zawieszeniu podpisania umowy stowarzyszeniowej 21 listopada 2013 roku zaczęły się protesty społeczno-polityczne na Ukrainie, które przeszły do historii jako Euromajdan (Majdan)³, „rewolucja godności”. Protestujący (była to głównie młodzież) liczyli, że poprzez ich nacisk władze podpiszą umowę z UE. Przed podpisaniem umowy stowarzyszeniowej władze prowadziły kampanię reklamową, podkreślającą walory umowy z UE. Szczególnie szeroką kampanię proeuropejską realizowano wśród młodzieży studenckiej. Społeczeństwo oczekiwało, że umowa zostanie podpisana. Podczas szczytu Partnerstwa Wschodniego w Wilnie 28–29 listopada 2013 roku prezydent W. Janukowycz odmówił jej podpisania. Zapewniał jednak, że Ukraina nie zamierza zejść z kursu integracji europejskiej oraz w najbliższej perspektywie ma zamiar podpisać tę umowę. Z kolei 30 listopada 2013 roku doszło do brutalnego pobicia przez specjalne jednostki milicji „Berkut” zwolenników eurointegracji – młodzież protestującą na Majdanie Niepodległości w Kijowie. Po pobiciu studentów, począwszy od 1 grudnia 2013 roku, Euromajdan stał się również „rewolucją godności” – walką obywateli Ukrainy z ówczesną władzą o: prawa i wolności; życie według klarownych, wspólnych dla wszystkich reguł; życie bez korupcji oraz nieuzasadnionej przemocy ze strony władz. Walką nie tylko o podpisanie umowy stowarzyszeniowej, ale również o wartości demokracji zachodniej leżące u podstaw Unii Europejskiej. Apogeum protestów przypadło na styczeń–luty 2014 roku. Doszło wówczas do krwawych starć na Majdanie między protestującymi a jednostkami siłowymi, w wyniku których zabito ponad 100 protestujących. Wielu protestujących zaginęło w niewyjaśnionych okolicznościach, tysiące zostało rannych. Podczas protestów ucierpieli również funkcjonariusze jednostek siłowych [TCK].

Ministerstwo Spraw Zagranicznych Polski w swoich oświadczeniach potępiało stosowanie rozwiązań siłowych przez władzę ukraińską, wzywało do rozwiązania konfliktu drogą pokojową oraz metodami politycznymi [Oświadczenie MSZ]. Zarówno minister spraw zagranicznych R. Sikorski, jak i premier D. Tusk oraz prezydent B. Komorowski wzywali niejednokrotnie władze ukraińskie, aby powstrzymały się od stosowania przemocy wobec protestujących, szukały rozwiązań pokojowych. Siłowe rozwiązanie konfliktu zamknęłoby drogę Ukrainie do

³ Protesty rozpoczęły się na placu Niepodległości w Kijowie. Na placu rozbito miasteczko namiotowe, odbywały się główne wiece. W wersji ukraińskiej – Majdan Niepodległości. Stąd pochodzi nazwa Euromajdan. Używano również określenia Majdan.

jej integracji z UE. Władze Polski również ciągle wyrażały „solidarność z przedstawicielami społeczeństwa ukraińskiego pokojowo demonstrującymi na rzecz europejskiej przyszłości ich kraju” [Oświadczenie MSZ]. Minister R. Sikorski wraz z ministrami spraw zagranicznych Niemiec – Frankiem Walterem Steinmeierem oraz Francji – Laurentem Fabiusem uczestniczył w misji dyplomatycznej UE na Ukrainie. 21 lutego 2014 roku między W. Janukowyczem a liderami trzech opozycyjnych partii parlamentarnych za pośrednictwem misji dyplomatycznej Unii Europejskiej podpisano porozumienie – końcowy dokument w sprawie uregulowania kryzysu na Ukrainie. Po czym W. Janukowycz oraz część ministrów i niektórzy deputowani uciekli z kraju. Z tego powodu został on odwołany ze stanowiska prezydenta na mocy postanowienia Rady Najwyższej z 22 lutego 2014 roku, a rządy przejęła dotychczasowa proeuropejska opozycja.

Od razu po wygranej Euromajdanu doszło do interwencji zbrojnej Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Nieoznakowane wojska regularne okupowały Autonomiczną Republikę Krym. Pod ich presją 16 marca 2014 roku odbyło się niezgodne z Konstytucją Ukrainy referendum, w którym rzekomo większość obywateli zamieszkujących na ukraińskim półwyspie opowiedziała się za niezależnością i przyłączeniem do Rosji Autonomicznej Republiki Krym oraz miasta Sewastopol. Następnie doszło do oficjalnej aneksji Krymu przez Federację Rosyjską. Jednocześnie Rosja podsycała separatystyczne nastroje na wschodzie oraz południu Ukrainy.

W celu wsparcia Ukrainy UE zgodziła się na podpisanie politycznej części umowy stowarzyszeniowej jeszcze przed wyborami prezydenckimi, które zostały rozpisane na maj 2014 roku. 21 marca 2014 roku w Brukseli podpisy pod umową złożyli przywódcy 28 państw UE, szef Rady Europejskiej Herman Van Rompuy, szef Komisji Europejskiej Jose Barroso, zaś ze strony Ukrainy premier Arsenij Jaceniuk. Wybrany 25 maja 2014 roku proeuropejski prezydent Ukrainy Petro Poroszenko złożył swój podpis pod ekonomiczną częścią umowy stowarzyszeniowej. Z kolei ratyfikacja przez parlament Ukrainy oraz UE została odłożona na wrzesień 2014 roku, gdyż trwały negocjacje z Federacją Rosyjską, która wyrażała zaniepokojenie, iż pogłębiona strefa wolnego handlu między Ukrainą a Unią przyniesie szkodę jej interesom gospodarczym. Umowa została ratyfikowana 16 września 2014 roku jednocześnie przez Radę Najwyższą Ukrainy oraz Parlament Europejski. Premier Ukrainy A. Jaceniuk wyraził nadzieję, że do 2017 roku dojdzie do ratyfikacji umowy przez wszystkie państwa członkowskie UE. W ramach kompromisu zawartego z Federacją Rosyjską układ dotyczący strefy wolnego handlu między Ukrainą a Unią został odłożony o rok i ma w pełni wejść w życie od 2016 roku.

PODSUMOWANIE

Polska konsekwentnie wspiera Ukrainę w drodze jej integracji z UE. W ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa zainicjowała razem ze Szwecją Partnerstwo Wschodnie. W kontekście realizacji Partnerstwa Wschodniego opracowano

umowę stowarzyszeniową między Ukrainą a Unią Europejską. Na drodze do podpisania umowy stowarzyszeniowej wystąpiły przeszkody uwarunkowane patologiami życia publicznego na Ukrainie: ciągle odnotowywany przez Transparency International wysoki wskaźnik korupcji, „oligarchizacja” życia politycznego czy wybiórcze stosowanie prawa itp.

Kwestia umowy stowarzyszeniowej między UE a Ukrainą stała się również istotnym problemem w wymiarze stosunków międzynarodowych, gdyż Federacja Rosyjska potraktowała ją jako atak na własne interesy. Stało się to również wyzwaniem dla Polski popierającej integrację Ukrainy z UE. Polska poparła sankcje UE wobec Federacji Rosyjskiej, które zostały na to państwo nałożone przez Radę Unii Europejskiej w odpowiedzi na jego agresywną politykę wobec Ukrainy. Przejawem tej polityki jest aneksja przez Rosję Krymu i wojna w Donbasie. Dążąc natomiast do integracji z UE, Ukraina powinna nie tylko składać deklaracje, lecz również wprowadzać i utrzymywać standardy prawne, polityczne, gospodarcze właściwe Unii Europejskiej. Stabilizacja sytuacji politycznej, gospodarczej, społecznej na Ukrainie oraz utrwalenie w tym państwie rządów prawa jest dla Polski czynnikiem wzmacniającym jej bezpieczeństwo a zarazem granicę wschodnie Unii Europejskiej.

WYKAZ PIŚMIENNICTWA

1. Adamski Ł., 2010: Polityka Polski wobec Ukrainy. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*, 153-166.
2. Baluk W., 2010: Stosunki polsko-ukraińskie w latach 2005-2012. Od romantyzmu do pragmatyzmu. *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, 25-38.
3. Communications from the Commission to the European Parliament and the Council “Eastern Partnership”, Brussels, 3 December 2008, http://ec.europa.eu/culture/documents/staff_working_document_en.pdf, (10.07.2014).
4. Council of the European Union. Council conclusions on Ukraine 3209th Foreign Affairs Council meeting Brussels, 10 December 2012, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/134136.pdf, (08.07.2014).
5. Informacja Ministra Spraw Zagranicznych na temat polityki zagranicznej RP w 2008 roku, <http://msz.gov.pl/resource/8fc5ad37-d4b5-4938-bdd7-359993e000dc:JCR>, (14.07.2014).
6. Informacja Ministra Spraw Zagranicznych Radosława Sikorskiego na temat polskiej polityki zagranicznej w 2009 roku, http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/priorytety_polityki_zagr_2012_2016/expose2/expose_2009/?printMode=true, (16.07.2014).
7. Kołatek R., 2009: Polityka Polski w Unii Europejskiej. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*, 27-42.
8. Kost P., 2012. Ukraina wobec Unii Europejskiej 1991-2010. „Adam Marszałek” Toruń.
9. Kowal P., 2014: Sztuka przekonywania. Polska a polityka wschodnia Unii Europejskiej w latach 2004–2014. *Bezpieczeństwo Narodowe*. 4, 75-95.
10. Krawczyk I., Niepodległość Ukrainy warunkiem umowy stowarzyszeniowej z UE, <http://www.rp.pl/arttykul/977858.html>, (20.07.2014).

11. Malinowski P., Parafowano umowę stowarzyszeniową Unia Europejska – Ukraina, <http://www.rp.pl/artykul/852305.html>, (20.07.2014).
12. Memorandum o współpracy pomiędzy Ukrainą a Euroazjatycką Komisją Gospodarczą, http://www.kiev.trade.gov.pl/pl/aktualnosci/article/y,2013,m,6,a,36667,Memorandum_o_wspolpracy_pomiedzy_Ukraina_a_Euroazjatycka_Komisja_Gospodarcza.html, (20.07.2014).
13. MSZ: wybory na Ukrainie nie w pełni zgodne ze standardami demokracji, depesza PAP, http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/msz_w_mediach/msz_wybory_na_ukrainie_nie_w_pelni_zgodne_ze_standardami_demokracji__depesza_pap_29_10_2012, (27.09.2014).
14. Osińska L., 2009: Miejsce Ukrainy w koncepcjach polityki wschodniej III RP. Dialogi Polityczne. 11, 129-149.
15. Oświadczenie MSZ ws. rozpadzenia pokojowej demonstracji w Kijowie, http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/oswiadczenie_msz_ws__rozpedzenia_pokojowej_demonstracji_w_kijowie, (01.07.2014).
16. Pieńkowski M., Sikorski: Umowa Ukrainy z Unią jest zagrożona, <http://www.rp.pl/artykul/1022832.html>, (20.07.2014).
17. Pieńkowski M., Ukraina w rozroku - chce integracji z Unią i współpracy z Rosją, <http://www.rp.pl/artykul/1016989.html>, odczyt z dn. 20.07.2014.
18. Prezydencja UE a Partnerstwo Wschodnie, <http://wschod.salon24.pl/320795,prezydencja-ue-a-partnerstwo-wschodnie>, (18.07.2014).
19. Program polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej 1 lipca 2011 r. – 31 grudnia 2011 r., Ministerstwo Spraw Zagranicznych 2011. Warszawa, 5-9.
20. Staszczuk A., 2013: Stanowisko Parlamentu Europejskiego wobec procesu stowarzyszeniowego Ukrainy z Unią Europejską. Polityka i Społeczeństwo. 3, 100-119.
21. Sydun S., 2010: Ewolucja stosunków pomiędzy Ukrainą i UE. Środkowoeuropejskie Studia Polityczne. 3, 201-216.
22. Szeptycki A., 2009: Polityka Polski wobec Ukrainy. Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej, 156-175.
23. Szeptycki A., 2010: Stosunki polsko-ukraińskie: od tryumfu „pomarańczowej rewolucji” do Russia first policy. Sprawy Międzynarodowe. 3, 5-26.
24. Szeptycki A., 2013. Ukraina wobec Rosji. Studium zależności. WUW Warszawa.
25. Tekst expose premiera Donalda Tuska 2007, <http://www.rp.pl/artykul/71439.html>, (10.07.2014).
26. UE: jakie Partnerstwo Wschodnie? Wywiad Pierre’a Verluise, dyrektora Diploweb.com z Florent Parmentierem, wykładowcą w Sciences-Po Paris, <http://geopolityka.net/ue-jakie-partnerstwo-wschodnie/>, (18.07.2014).
27. Wojna B., 2010: Polityka Polski w Unii Europejskiej. Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej, 33-50.
28. Wspólna deklaracja praskiego szczytu Partnerstwa Wschodniego, http://www.premier.gov.pl/templates/admin/userfiles/files/8780_Wspolna%20deklaracja.doc, (10.07.2014).
29. Wspólna deklaracja szczytu partnerstwa wschodniego, Warszawa, 29-30 września 2011 r., <http://pl2011.eu/content/wspolna-deklaracja-warszawskiego-szczytu-partnerstwa-wschodniego>, (12.12.2014).
30. Вирок Юлії Тимошенко, <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/10/13/6665346/>, (29.10.2012).
31. Іванський Т., Україна як геополітичний буфер або стратегічний інтерес, <http://polit.ua/analitika/2011/04/07/iwansky.html>, (16.07.2014).
32. Індекс сприйняття корупції-2013: Україна на 144 місці, <http://eastbook.eu/ua/2013/12/country-ua/armenia-ua/index-spryiniatta-koruptyy-2013/>, (29.06.2014).

33. Кисельова Ю., Україна – ЄС: початок переговорів про посилену угоду, <http://eu.prostir.ua/library/2513.html>, (19.07.2014).
34. Прес-реліз Представництва Європейської Комісії в Україні від 8 лютого 2007 р. „покладено старт перемовинам про укладення розширеної угоди між ЄС та Україною”, http://www.delukt.ec.europa.eu/press_releases_uk.html, (19.07.2014).
35. Промова президента України Віктора Ющенка на Майдані, <http://www.pravda.com.ua/articles/2005/01/23/3006391/>, (16.07.2014).
36. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України, http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Poslannia_2013-c7954.pdf, (20.07.2014).
37. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21. 11. 2013 р. No 905-р „Питання укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони”, <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd>, (20.07.2014).
38. Урядовий портал, <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article>, (17.07.2014).
39. ТСК: за час протестів на Майдані вбито 17 силовиків, <http://tyzhden.ua/News/110329>, (01.07.2014).

ASSOCIATION AGREEMENT BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND UKRAINE AS A CHALLENGE FOR POLAND

Abstract: The author examines Polish involvement in the process of Ukraine’s integration with the European Union. Poland, along with Sweden, was the initiator of the Eastern Partnership, the aim of which was to bring Ukraine closer to the EU. There were many barriers along the way to the signing of an association agreement between the EU and Ukraine. Poland has become a country that supports the Ukrainians in their European aspirations and helps them overcome the obstacles to integration into the EU.

Key words: Association Agreement, Ukraine, European Union, Poland, Eastern Partnership